

Büyük Güç Rekabeti, Jeopolitika ve Asimilasyon Gölgesinde Çin'in Doğu Türkistan Stratejisi

M. Enes DOĞANLAR*

ÖZ: 1990'lı yıllardan bu yana yakaladığı ekonomik büyümeyle birlikte yükselen bir güç olarak ortaya çıkan Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası sistemin başat gücü Amerika Birleşik Devletleri tarafından tehdit olarak algılanması sonrasında, iki gücün temel mücadele alanı olan Doğu ve Güneydoğu Asya'da Çin'in ABD ve müttefikleri tarafından çevrelendiği algısı artmıştır. Küresel ticaret zincirinin merkezinde bulunan Çin, büyük güç rekabetinin görünür hale gelmesiyle ekonomik, ticari ve jeopolitik çıkarlarının tehlikeye girme ihtimaliyle karşı karşıya kalmış, küresel çıkarlarını korumak adına alternatif yollar arayışına girmiştir. Nitekim Çin liderliği, deniz ticaret yollarının güvenliğinin tehlikeye girme ihtimaline karşı 2013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi'ni (KYG) başlatmış; bu kapsamda ekonomik, ticari ve jeopolitik çıkarlarını koruma ve adına çıkış noktası olarak Türk-İslam coğrafyasını seçmiştir. Bu gerekçeyle, nüfusunun çoğunluğunu Uygur Türklerinin oluşturduğu Doğu Türkistan bölgesi üzerindeki baskısını artırmıştır. Bu çalışma, Çin devletinin "hayati çıkar" olarak tanımladığı Doğu Türkistan bölgesinin Çin'in bölgesel ve küresel amaçlarına ne ölçüde katkı sunduğunu araştırarak ve bölge üzerinde kurulan baskının nedenlerini; ticaret, güvenlik, tarihsel asimilasyon ve jeopolitik kavramlarıyla tartışacaktır. Bu açıdan büyük güç rekabetinin Çin'in Doğu Türkistan politikalarını nasıl etkilediğini araştırarak elde edilen bulgulara göre, coğrafi unsurlar ve büyük güç rekabetinin Doğu Türkistan'ın önemini artırdığı gözlemlenmiş; Çin'in geleneksel asimilasyon anlayışının ise Uygur Türklerini Çin toplumu içerisinde hızla eritme ve yok etme konusunda bir katalizör görevi gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Büyük Güç Rekabeti, Doğu Türkistan, Jeopolitik, Kuşak ve Yol Girişimi, Asimilasyon*

China's East Türkistan Strategy in The Shadow of Great Power Competition, Geopolitics and Asimilation

Abstract: After the People's Republic of China (PRC), which is emerged as a rising power with its economic growth since the 1990's and was

* Başkent Üniversitesi, Yüksek Lisans, ensdoganlar@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1802-6378>, Gönderim Tarihi: 13 Mayıs 2021, Kabul Tarihi: 13 Haziran 2021.

Önerilen Atf: Doğanlar, E., (2021). Büyük Güç Rekabeti, Jeopolitika ve Asimilasyon Gölgesinde Çin'in Doğu Türkistan Stratejisi, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(8), s. 54-80.

perceived as threat by the United States of America (USA) -the dominant power of the international system,- the perception that China is surrounded by the USA and its allies is increased in East and Southeast Asia, which are the main areas of struggle of the two powers. As the great power competition became visible, China -as a center of the global trade chains- has been faced the possibility of endangering its economic, commercial and geopolitical interest and have sought alternative ways to protect its global interests. Thus, Chinese leadership which is launched Belt and Road Initiative (BRI) in 2013 against to possibility of jeopardizing the security of maritime routes; has chosen Turk-Islam geography as a exit point in order to preserve its economic, commercial and geopolitical interests. For this reason, China has increased its pressure on East Turkistan region, where the majority of the population consist of Uighur Turks. So, this article will investigate that to what extent the East Turkistan region which China defines as "core interest", contributes to China's regional and global goals, and examines the reasons for the pressures on the region with the concepts of trade, security, historical assimilation and geopolitics. In this respect, the study which investigate how great power competition affects China's East Turkistan policies, observed that geographical factors and great power competition increase the importance of East Turkistan region, its also concluded that China's traditional understanding of assimilation plays as a catalyst for the rapid dissolution and destruction of Uyghur Turks within Chinese society.

Key Words: *Great Power Politics, East Turkistan, Geopolitics, Belt and Road Initiative, Assimilation*

Giriş

Mevcut uluslararası sistemin uluslararası belirsizliklerin fazla olduğu, hayati çıkar tanımlamalarının kolayca değişip, ulusal çıkarlara göre meşruiyet kazandırıldığı çok kutuplu bir sisteme evrilmesi, sistemdeki aktörler arasında "güç siyasetine geri dönüş" dönemini başlatmıştır. Bu açıdan, günümüzde devletlerarası meselelerin ve sorunların çözümü için atılacak adımlar küresel zeminde belirlenmekte; jeoekonomik ve jeopolitik rekabet ilişkileri devletlerin sahip oldukları ekonomik güç ve politikalar üzerinden ekonomik, siyasi ve askeri hedefler sağlanmaya çalışılmaktadır. (Oğuzlu, 2020:107). Bu bağlamda, özellikle Çin ile ABD arasında her geçen yıl daha şiddetli hale gelen büyük güç rekabeti, Çin'in ticari ve jeopolitik hedeflerinin tehlike altına girmesine yol açmıştır. Bu yüzden, Çin liderliği tarafından ulusal çıkarların sağlanması konusunda alternatif yollar benimsenmiştir.

Devletlerin dış politika karakterleri ve yaklaşımları, ülkelerin varlık gösterdikleri coğrafyaların değişmez koşulları tarafından şekillendirilmektedir. Bu açıdan ekonomik bir güç olan Çin, küreselleşmenin getirdiği ticaretteki artış ve kendisinin üretim zincirindeki merkezi konumu nedeniyle ticaret yollarının korunması yönünde coğrafya temelli bir dış politika anlayışını öncelemektedir. Sürekli artan ekonomik gücünü askeri ve siyasi güce çevirme kapsamında bölgesel sulara ve kritik ticaret yollarına hakim olmak isteyen Çin, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki askeri avantajlarını aşındırmaktadır. ABD'nin resmi denizcilik kurumları tarafından hazırlanan belgelerde Çin'in "*stratejik tehdit*" olarak tanımlanması, ABD'nin bölgede daha güçlü bir deniz gücü oluşturma çabalarını artırmasına, ittifak ortaklarıyla işbirliğini güçlendirmeye çalışmasına ve kritik deniz hatlarını koruma yönünde çabalara girmesine yol açmıştır (U.S Department of Navy, 2020: 1). Binaenaleyh Çin, ABD ve onun bölgesel müttefikleri olan Japonya, Güney Kore, Avustralya, Hindistan, Vietnam, Filipinler ve Tayvan gibi güçlerin konvansiyonel askeri kuşatması bağlamında kendisini giderek çevrelenmiş hissederek, ekonomik ve siyasi olarak kendi aleyhine dönebilecek bölgesel ittifaklar ve ortaklıklara karşı hassas bir tutum izlemektedir.

Yükseldikçe çevrelenen ve yalnızlaştıkça bölgesel ve küresel anlamda birçok sorunla karşı karşıya gelen Çin liderliği (Karluk, 2020), Doğu Asya'da ABD ile bir sıfır toplamlı oyun mücadelesine girmektense; ekonomik, politik ve diplomatik angajmanını Batı'ya çevirmiş, ABD'nin çevreleme ve kuşatma çabalarına jeopolitik hedeflerini elde edebilmek için güçlü ekonomik araçlarını ortaya koyduğu "*Kuşak ve Yol Girişimi (KYG)*" ile karşılık vermiştir (Leverent-Bing Bing, 2016: 125). Böylece Çin'in Kuzeybatı bölgesi olan Doğu Türkistan, KYG kapsamında Çin için hayati jeopolitik öneme sahip bir bölge haline gelmiştir. Bölgenin doğal kaynaklar açısından zengin olmasının yanı sıra, enerji kaynaklarının zengin olduğu Türk Cumhuriyetlerine komşu olması Çin'in Batı yönünde gelişen büyük stratejisi açısından önem arz etmektedir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Okur'a göre, (Okur, 2017: 50) Çin ticaretinin denizlerde kısıtlanma ihtimaline karşı en güvenli güzergah Türk ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı "*Orta Kuşak*" olarak adlandırılan bölgedir. Buna ek olarak Karluk'a göre ise (Karluk, 2017,307), ABD ve Asyalı müttefikleri tarafından Çin'in denizlerde çevrelenmesi, Çin'i yeni arayışlara itmiş ve böylece denizlerdeki

kuşatılmışlıktan kurtulmanın yolu siyasi ve ekonomik açıdan zayıf olan Türk-İslam coğrafyası olarak belirlenmiştir. Bu minvalde bu çalışma, Doğu ve Güneydoğu Asya'da çevrelenen Çin'in -KYG'nin merkezi lojistik üssü olan- Doğu Türkistan'ı ticari, ekonomik ve güvenlik çıkarlarını koruma adına bir çıkış noktası olarak gördüğü görüşlerinden yola çıkarak; büyük güç rekabetinin Çin'in Doğu Türkistan politikalarını nasıl şekillendirdiğini tartışacaktır. Bu bağlamda bölgenin Çin'in bölgesel ve küresel jeopolitik amaçlarına ne ölçüde katkı sunduğunu araştıracaktır.

Bu noktadan hareketle, çalışmanın birinci bölümünde son yıllarda Doğu Asya coğrafyasında Tayvan, Doğu ve Güney Çin Denizleri özelinde cereyan eden jeopolitik gerilimler ortaya konulmuş; büyük güç rekabetinin Çin'i nasıl alternatif politikalar izlemeye teşvik ettiği tartışmaya açılmıştır. İkinci bölümde ise KYG çerçevesinde Doğu Türkistan bölgesinin Çin'in ulusal hedef ve çıkarları kapsamındaki rolüne değinilmiş; bölgenin enerji güvenliği, ticaret ve ulusal güvenlik gibi konulardaki jeostratejik önemine vurgu yapılarak coğrafi gerçeklerin Doğu Türkistan'da nasıl asimilasyona yol açtığı vurgulanmıştır. Buna ek olarak, kendisini üstün medeniyet olarak konumlandıran ve çeşitlilikleri ayrıştırma ve zamanla kendi içinde asimile etmeye dayalı Çin geleneksel felsefesinin Uygur Türklerine karşı gerçekleştirilen asimilasyon politikalarında oynadığı role değinilmiştir.

Doğu Asya Jeopolitiğinin Mevcut Gerilim Noktaları

Günümüzde kadar Çin, Doğu Asya özelinde yükselişini barışçıl bir şekilde gerçekleştirmiştir. Ancak artan ekonomik gücü ve bu gücünü askeri ve siyasi bir güce çevirmesiyle birlikte ABD ile küresel rekabet içerisine giren Çin, Doğu ve Güneydoğusunda çevrelenmiş hissine kapılmıştır. Büyük güç statüsünü ticari ve ekonomik başarısından alan Çin, Doğu Asya jeopolitiğinde var olan gerilim noktalarını aşma ve ekonomik gücünü sağlamlaştırma adına alternatif yollar aramaya yönelmiş ve bu bağlamda da KYG'nin merkezi noktası olan Doğu Türkistan bölgesini Batı'ya alternatif bir çıkış rotası olarak belirlemiştir.

Çin, 1990'lı yıllarda yakaladığı ekonomik büyüme sonrası son 30 yılda büyük bir güç haline gelerek; dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmayı başarmış, ekonomi alanındaki başarısını ise askeri ve siyasi alanlarda da hissettirmeye başlamıştır. Örneğin, Satın Alma Paritesinde (PPP) 23 trilyon 488 milyar dolar ile ABD'yi geride bırakan

Çin (World Bank); 3.2 trilyon dolarlık hacmi ile dünyanın en büyük döviz rezervlerine sahip ülkesi olmuştur.(Reuters, 2021) Çin'in materyal gücündeki bu değişimle birlikte Orta, Doğu ve Güney Asya coğrafyalarının yanı sıra, küresel ölçekte de gücün dağılımının ciddi oranda etkilendiğini ve bu değişimin ABD-Çin rekabetini tetiklediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Buzan'a göre (Buzan, 2014: 406) artan ekonomik ve siyasi etki gücüyle birlikte bölgesel ve küresel ölçekte Çin'in değişen hedefleri, Asya'da Çin'e karşı korunma ve dengelemeyi teşvik ederek, ABD'nin Doğu ve Güneydoğu Asya'daki konumunu güçlendirecektir. Böylece ABD, Batı Pasifik ve Hint Okyanusu'ndaki konumunu meşrulaştırarak ve bölgedeki birçok devleti birbirine ve ABD'ye yakınlılaştırarak Çin'e karşı korunma yolunu teşvik edecektir. Stratejik rekabet döneminin yaşandığı çağımızda iki kampın birbirlerinin niyetlerine ve eylemlerine karşı duydukları güvensizlik, Doğu Asya coğrafyasında Tayvan başta olmak üzere, Doğu ve Güney Çin Denizi'nde doğrudan askeri çatışmaya yol açabilecek noktalarda tarafların karşı karşıya gelmelerine yol açmıştır. Söz konusu bölgelerde artan askeri gerilimler, ekonomik ve stratejik çıkar çatışmaları ve ABD etrafında şekillenen müttefiklikler, diyaloglar ve işbirlikleri Çin'in Doğu ve Güneydoğu Asya'da çevrelendiği ve kısırıldığı algısını artırmaktadır.

Tarihsel anlamda Çin anakarasıyla birleşmesi zorunlu olarak görülen Tayvan, tarihsel öneminin yanı sıra stratejik bir öneme de sahiptir. Jeopolitik konumu neticesiyle, Güney Çin Denizi'ne hâkim bir noktada yer alan Tayvan, gerek ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinin dışına itilmesi gerekse Güney Çin Denizi'ndeki ticari deniz hatlarının kontrolü açısından jeostratejik önem arz etmektedir. Ancak ABD ve müttefiklerinin bu bölgede Çin üzerinde oluşturduğu baskı göz önüne bulundurulduğunda Çin, ekonomik, ticari ve siyasi hedeflerini gerçekleştirme adına alternatif politikalar ortaya koymaktadır.

Tayvan Meselesi

Çin'in 21'nci yüzyılda karşılaştığı çok yönlü güvenlik tehditlerinden en önemlisi kırmızı çizgisi olarak tanımladığı Tayvan Meselesidir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından bu yana Tayvan'ın Çin anakarasıyla birleşmesi yönünde izlediği politika "*Tek Çin Politikası*" (White Paper, 2000) olarak adlandırılmaktadır.

Tek Çin Politikası çerçevesinde tüm Çinli liderler, egemenlik ve toprak bütünlüğünü koruma çerçevesinde, Tayvan'ı savaşılmaya değer bir "*temel ilgi odağı*" olarak tanımlarken, Çin Komünist Partisi'nin

(ÇKP) meşruiyeti ve uzun ömürlülüğü için de adanın Çin anakarasıyla yeniden birleşmesini gerekli görmekteirler. Çin liderliğinin Tayvan'ın geleceğine ilişkin en temel endişeleri, Mayıs 2020'de Hong Kong'da ÇKP liderliği karştı gösterilerde bulunan protestocular ile Tayvan'da değişmeye başlayan siyasi lider kuşağının zamanla Pekin'in ortaya koyduğu "tek ülke, tek sistem" modelini reddetmesinden kaynaklanmaktadır (Medeiros, 2021: 12-13). Nitekim Ocak 2019'da yaptığı bir konuşmada Xi Jinping, Hong Kong'da uygulanan bahse konu yönetim modelinin Tayvan tarafından da kabul görmesi gerektiğini, taraflar arasındaki derin rejim farklılıklarının yeniden birleşmeyi reddetmek için bir mazeret olarak kabul edilemeyeceğini ve bu çerçevede Çin tarafının barışçıl yöntemler benimsediğini ancak gerekirse de güç kullanmaktan çekinmeyeceğini belirtmiştir (Buckley-Horton, 2019). Japonya ve Güney Kore başta olmak üzere ABD'nin bölgedeki ülkelerin güvenliğini sağlama noktasındaki girişimleri ve ulusal çıkarları bağlamında bölgedeki hakim rolü göz önünde bulundurulduğunda Tayvan; Çin-ABD ilişkilerini derinden değiştiren ve muhtemel "Çin-ABD çatışması için bir parlama noktası" oluşturacak jeopolitik riskleri beraberinde getiren bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tayvan, Doğu Asya'daki merkezi konumu ve deniz ticaret yollarına yakınlığından dolayı Japonya ve Çin'in aday hayati önemde görmelerine yol açmaktadır. Dünyanın en büyük üçüncü petrol tüketicisi olan ve petrol ithalatının %90'ı Tayvan Boğazı'ndan geçen Japonya, enerji arzının güvenli bir şekilde anakarasına ulaşması için bölgeyi kontrol altında tutma zorunluluğu hissetmektedir (Blazevic, 2014: 154). Buna ek olarak, bölgede Japonya ve Güney Kore'nin güvenliğini büyük oranda sağlayan ABD için Tayvan hayati önem taşırken, adanın savunmasında ABD'nin göstereceği herhangi bir zafiyet, Japonya ve Güney Kore başta olmak üzere bölge ülkelerinin ABD'ye olan güvenini ciddi oranda sarsacaktır (Mearsheimer, 2014: 35). Bugüne kadar Çin-Tayvan arasındaki ekonomik entegrasyon ve işbirliği gibi temel eğilimler, iki boğaz arası çatışma alanlarını kısıtlamış olsa da; askeri güç dengesinin Çin lehine değişmesi ve bölgede istikrar yaratan eğilimlere hükmetmeye başlamasıyla birlikte Tayvan Boğazı'nda istikrarsızlık potansiyelinin her daim canlı kalması beklenmelidir. (Kastner, 2015: 90).

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Tayvan'ın jeopolitik konumu ve artan Çin saldırganlığı nedeniyle ada, Japonya

ve ABD başta olmak üzere bölge devletlerinin ulusal güvenlikleri açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Japon hükümeti son dönemde Tayvan'ı olası Çin saldırganlığına karşı koruma yönünde ABD ile güvenlik işbirliklerinin genişletilmesi yönünde açıklamalar yapmakta, sadece “*meşru müdafaa*” için savaş yetkisi veren Japon Anayasası'ndaki kısıtlamaları kaldırarak bölgedeki istikrarsızlıklara müdahale etme adına yasal yollar aramaktadır. (Nikkei Asia, 2021) Bu, bölgedeki tehlikenin büyüklüğüne ve ciddiyetine işaret ederken, Tayvan'ın bölgedeki istikrarın dengeleyicisi olarak ABD, Japonya ve Doğu Asya ülkeleri açısından jeopolitik ve jeostratejik önemini gözler önüne sermektedir.

Doğu Çin Denizi'ndeki Sorunlar

Doğu Çin Denizi jeopolitiğinin bölge ülkeleri açısından önemli bir çatışma noktası haline gelmesinin ekonomik sebeplerinin yanı sıra, bölge ülkelerinin rekabet güçlerindeki artış ve azalış ile ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun en önemli iki örneği, yükselen Çin ile gerileyen Japonya arasındaki gizli bölgesel üstünlük mücadelesinde ve ABD'nin -tarihsel dengeleyici rolü çerçevesinde- giderek daha iddialı ve saldırgan hale gelen Çin ile arasındaki çekişmede yatmaktadır. Bölgedeki ekonomik ve siyasi alandaki kaygan zemin nedeniyle, çevre ülkeler birbirleriyle hesaplaşma adına askeri çatışmalara girme eğilimlerine niyetli görünmektedirler (Friedrichs, 2021: 759). Çin-Japonya rekabetinin arka planında temelde tarihsel nedenler yatsa da, son yıllarda bölgede Çin-Japonya arasındaki rekabet, Senkaku/Diaoyu ¹ Adalarındaki egemenlik iddiaları üzerinden şekillenmektedir.

2019 yılı Çin Beyaz Kitabı'nda Güney Çin Denizi'nin yanı sıra Senkaku/Diaoyu Adaları “*Çin topraklarının ayrılmaz bir parçası*” olarak nitelendirilirken, Doğu Çin Denizi'ndeki Diaoyu Adaları sularında devriye gezmek için ulusal egemenlik haklarının kullanılacağı açık bir şekilde belirtilmektedir (White Paper, 2019). Geleneksel görüş, Pekin'in Batı Pasifik'te Japonya'dan Tayvan ve hatta Filipinler'e kadar uzanan ilk ada zinciri (first island chain) ve ötesinde baskın bir oyuncu hale gelerek bölgesel hegemonyasını tesis etmek; bölge ülkeleri üzerinde ekonomik baskı kurmak ve ABD'nin bölgesel ittifaklarını bozarak, ABD kuvvetlerini Çin kıyılarından uzaklaştırmak üzerine kurulu olduğu yönündedir (Brands- Sullivan, 2020). Bahse konu

¹ Japonya söz konusu adaları Senkaku olarak adlandırırken, Çin tarafı ise Diaoyu olarak adlandırmaktadır.

adalar her ne kadar Çin'e ciddi ekonomik ve askeri fayda sağlamayacak olsa da; Senkaku/Diaoyu Adalarının Çin egemenliği ve toprak bütünlüğünü sağlama gerekçesiyle ABD-Japonya ittifakını zayıflatmakla ilgili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. (Mederios, 2021: 17)

Senkaku/Diaoyu Adalarındaki egemenlik iddiaları, Tayvan'ın geleceğinin belirsizliği, Doğu Çin Denizi'ndeki Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) konusundaki anlaşmazlıklar ve Çin'in bölgedeki askeri güç artırımına gitmesi, Japon hükümetini endişelendirmekte ve müttefiki ABD ile bölgenin güvenliğini ve istikrarını sağlamak adına ittifak sistemlerini daha da güçlendirmelerine yol açmaktadır. Özellikle 2013 yılında Shinzo Abe'nin Japonya'da iktidara gelmesiyle birlikte savunma harcamalarını artıran Japonya, küresel ve bölgesel anlamda daha sorumlu bir aktör olarak Doğu Asya güvenliğinde ABD stratejisinin en temel taşı haline gelmiştir. (Vidal-Pelegrin, 2018: 199-200).

Gerek Japonya'nın gerekse ABD'nin Çin'in yükselişine ve bölgedeki iddialı dış politika anlayışına karşı işbirliklerini güçlendirmeleri, Çin'in Doğu Çin Denizi boyunca kalıcı güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmasına yol açmakla birlikte, enerjisini ve askeri varlıklarını anakara savunmasına odaklama çabasını da beraberinde getirecektir. Bu açıdan ABD, ilk ada zinciri boyunca güçlü bir askeri duruş sergilediği müddetçe, Vietnam'dan Tayvan'a ve Japonya'ya kadar bölge ülkeleri Çin'in yükselişine uyum sağlamak yerine ona karşı koymaya çalışacaklardır. Kısacası Çin, ABD ve müttefikleri tarafından Doğu Çin Denizi'nde askeri üsler ve varlıklar tarafından çevrelenmeye devam ettikçe, Çin bölgesel hâkimiyet hedefini gerçekleştirmekte zorlanacaktır (Brands-Sullivan, 2020).

Güney Çin Denizi'ndeki Sorunlar

Tayvan ve Doğu Çin Denizi jeopolitiğinde yaşanan gerilimlerin yanı sıra Güney Çin Denizi (GÇD), ABD-Çin rekabetinin muhtemel çatışma noktalarından birisini oluşturmaktadır. GÇD'ne kıyıdaş olan ve bölgede egemenlik talebi olan ülkeler; Çin, Tayvan, Vietnam, Singapur, Endonezya, Brunei ve Filipinler'dir. GÇD'ne kıyıdaş olan ülkelerin özellikle Spratly Adaları üzerinde egemenlik iddialarında bulunmalarının en önemli sebebi; petrol, doğal gaz ve balık yönünden bölgenin zengin olmasından kaynaklanmaktadır (Chang, 2016: 5). Öte yandan, GÇD'nin Pasifik Okyanusu ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan kritik jeopolitik bir konumda olması; Asya ile Okyanusya

arasında bir köprü niteliğinde olması ve Avrupa-Afrika arası hayati ticaret yollarını birbirine bağlamasından dolayı bölge devletleri açısından stratejik önem arz etmektedir. (Bkz. Harita 1) Bölgenin jeoekonomik ve jeostratejik önemi birlikte değerlendirildiğinde bölge devletleri için GÇD, bölgesel savunma ve ekonomik kalkınma açısından kritik rol oynamaktadır (Chang, 2016: 50-51).

Çin her ne kadar bölgesel egemenlik iddialarını etkili bir şekilde savunsa da söz konusu iddialarının kapsamını belirsiz bırakmaktadır. "Tarihsel egemenlik iddiaları" çerçevesinde şekillenen muğlak Çin talepleri, 1947 yılında Milliyetçi Guomindag (KMT) hükümeti tarafından hazırlanan; Vietnam, Endonezya, Brunei ve Filipinleri çevreleyen "dokuz çizgi hattı" gösteren haritaya dayanmaktadır. Bahse konu haritada belirlenen sınırların Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) kapsamında karasuları olarak tanımlanabilecek alanları fazlasıyla aştığı; bölgedeki hak sahibi ülkeler olan Vietnam, Malezya, Filipinler ve Brunei'nin MEB'i ile kesişmektedir. (U.S Congress, 2020: 84).

Harita 1: Kritik Deniz Hatları ve Güney Çin Denizi'nin Önemi

Figure 1. China's Critical Sea Lanes. China is heavily dependent upon critical sea lanes for its energy imports. Some 80% of China's crude oil imports transit the Straits of Malacca.

(Kaynak: U.S Congress Report on Military Power of PRC, 2007)

Çin'in bölgedeki tarihsel egemenlik iddialarının temelinde ise enerji güvenliğini sağlamak yatmaktadır. Güneydoğu Asya bölgesinin ticaret ve lojistik açısından önem arz etmesinin yanı sıra, aynı zamanda dünya petrol ticaretinin %32'sini ve dünya doğal gaz ticaretinin %27'sini kapsayan kritik Deniz İletişim Hatlarını (SLOC)

içermesi, (Roy, 2017: 16) bölgeyi Çin ekonomisi ve milli güvenliği açısından stratejik bir öncelik haline getirmektedir. Nitekim, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Çin gibi bölge ülkeleri ham petrolün %80'inden fazlasını güvenli bir şekilde ithal edebilmek için GÇD üzerindeki nakliye yollarının akışına güvenmektedirler (U.S Department of Defense, 2020: 9). Bir başka ifadeyle, söz konusu ülkelerin ve Çin ekonomisinin işlerliğinin korunması ve sürekli kalkınmanın sağlanması için GÇD, petrol ve doğal gaz gibi enerji ürünlerinin güvenli bir şekilde ithal edilmesi açısından stratejik önem arz etmektedir. Aksi takdirde, hak sahibi ülkeler arasında cereyan edebilecek bir çatışma riskinin sonucunda deniz ulaştırma hatlarının kesintiye uğraması, ABD'nin de taraf olabileceği küresel bir çatışma ortamı yaratacak ve böylece bölgesel ve küresel ticaret üzerinde yıkıcı etkileri de beraberinde getirecektir. GÇD'nde muhtemel gerilimlerin farkında olan, enerji arzının ve ticaretinin kesilme ihtimalini göz önünde bulunduran Çin, Paracel ve Spratly Adaları çevresindeki küçük resif ve kayalıkları askeri gücünü kullanabileceği "*yapay adalara (artificial island)*" dönüştürerek, bölge üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmektedir. Böylece Çin, bölgesel iddialarını savunma noktasında stratejik pozisyonunu sağlamlaştırmış ve hak sahibi ülkelere askeri olarak üstünlük sağlamış gözükmektedir (Zhao, 2020: 33).

Hakim görüşe göre, Çin'in GÇD'ndeki eylemleri genel itibariyle deniz ticaret yollarına hakim olma ve bölgesel ekonomik ve güvenlik düzeni revize etme girişimi olarak değerlendirilirken; öte yandan ise revizyonist amaçlara hizmet etmeyen, sadece ÇKP'nin meşruiyeti ve geleceği için değerli görülen bir bölge olduğu şeklindedir. (Yoder, 2020: 2017). Buradan hareketle, GÇD'nde yapay adaları silahlandırmasının yanı sıra, enerji arzını ve küresel ticaret yollarını kontrol etme adına güçlü ve modernize bir donanma oluşturan Çin'in (Xinhua, 2020; Wong, 2020; Holmes-Yoshirara, 2009) GÇD'ndeki iddialarının; "*egemenlik, stratejik avantaj ve ekonomik kazanım*" üzerine şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Buraya kadar işlenen bölümde, Tayvan'ın Çin-ABD ilişkilerinde bir parlama noktası oluşturması, Doğu Çin Denizi'nde taraflar arasında yaşanan güvenlik rekabeti ve Güney Çin Denizi sularındaki hakimiyet mücadelesi, ABD ve müttefiklerinin artan Çin gücüne karşı yeni önlemler almasını gerekli kılmıştır. Nitekim, Barack Obama dönemi ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, ABD'nin önceliğinin

Orta Doğu'dan Asya-Pasifik bölgesine kayması gerektiğini ve ABD donanmasının %55'inden fazlasının gelecek 10 yılda bu bölgede konuşlandırılacağını belirtmiştir (Clinton, 2011). Buna ek olarak, 2017 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde ise Çin, "ABD değerlerine aykırı bir dünya şekillendirmek isteyen," "revizyonist bir güç" ve "stratejik rakip" olarak tanımlanmıştır. (White House, 2017: 2-3) Bu bağlamda, bölgede Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AIIB) ve KYG gibi kurumsal girişimleri başlatarak, ABD'nin bölgesel varlığını tehdit eden ve komşuları üzerinde baskı kurmaya yönelik jeopolitik hırslar güden Çin'in artan gücü ve ekonomik teşviklerini etkisiz hale getirmek için ABD, "Özgür ve Açık Hint-Pasifik Stratejisi'ni (*Free and Open Indo-Pacific Strategy*)" ortaya koymuştur (White House, 2017: 25; Swaine, 2018).

ABD Başkanı Joe Biden'da , 2020 yılında *Foreign Affairs* dergisine yazdığı bir makalede (Biden, 2020) demokrasiler koalisyonunun güçlendirilmesine dikkat çekerek, Çin tehdidinde karşı çözüm yolunu, "daha fazla dostluk, daha fazla işbirliği, daha fazla ittifak ve daha fazla demokrasi" olarak nitelendirmiş, böylece Asya-Pasifik bölgesinde Çin'in ABD ve müttefikleri tarafından ekonomik ve ideolojik zeminde daha fazla sıkıştırılabileceğine yönelik sinyaller vermiştir. Bu yaklaşımın alamet-i farikası ise ABD, Japonya, Hindistan ve Avustralya arasında imzalanan *Dörtlü Güvenlik Diyalogu (Quad)*'dur. Var olan haliyle, Soğuk Savaş dönemi vari çok taraflı bir ittifak görüntüsünden uzak olmasına, üye devletlerin Çin ile güçlü ekonomik bağları olmasına ve üye devletlerin ortak çıkarlar doğrultusunda aynı zeminde olmamalarına rağmen, -Çin'in yükselişini engelleyebilecek bir görüntü vermese de- dengeleyici bir ittifak olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. (Christensen, 2021).

Çin'in bölgesel ve küresel yükselişi karşısında alınan önlemler, Çin'in Tayvan, Doğu ve Güney Çin Denizi'nde daha etkin ve saldırgan dış politika takip etmesine yol açarken, özellikle ticari çıkarlarının ve kritik deniz ulaştırma yollarının tehlikeye girme ihtimaline karşı alternatifler üretmesine yol açmıştır. Çin, böylece KYG çerçevesinde kendisi için hayati öneme sahip ticari ve ekonomik çıkarlarını koruma adına ekonomik ve siyasi anlamda rakiplerine oranla daha zayıf olan Türkistan coğrafyasını kendisine çıkış noktası olarak görmüş; Doğu ve Güneydoğu Asya'da çevrelendikçe KYG'nin ticaret merkezi olan Doğu Türkistan bölgesinde ve bölgede yaşayan Uygur Türkleri'ne yönelik baskısını ve asimilasyon politikalarını artırmıştır.

Çin'in Doğu Türkistan Stratejisi: Jeopolitik, Ticaret ve Asimilasyon

Doğu ve Güneydoğu Asya'da ekonomik, askeri ve siyasi çıkarları zarar gördükçe ve bu bölgelerde küresel ve bölgesel rakipleri tarafından kısırıldııkça Çin'in son yıllarda saldırganlığını en fazla hissettirdiği bölge Uygur Türkeri'nin yoğunlukta yaşadığı Doğu Türkistan olmuştur. Çin'in Kuzeybatısında konumlanan ve ülke topraklarının altıda birini oluşturan Doğu Türkistan'da 1949 yılında nüfusun %90'ını Uygur Türkerleri oluşturmaktayken, Han Çinlileri o dönemde sadece %5'ni oluşturmaktaydı (Jacques, 2016: 325). Çin'in bölgede hâkimiyetini tesis etme amacıyla son 60 yıl içerisinde bölgeye Han Çinlisi göçünü teşvik etmesiyle, Doğu Türkistan nüfusunun %40'ından fazlasının Han Çinlileri tarafından oluşturulduğu ve 1949 yılına oranla bölgedeki varlıklarını %500 oranında artırdıkları belirtilmektedir. (Kamberi, 2015: 1-2). Son yıllarda bölgeye Han Çinlisi göçünün teşvik edilmesiyle birlikte, bölgenin zenginliklerinden en fazla faydalananlar Han Çinlileri olmaktadır. Petrol, doğal gaz, uranyum, demir, kömür ve altın gibi stratejik öneme sahip yer altı zenginliklere sahip olan Doğu Türkistan ekonomisinin %60'ından fazlasını petro-kimya endüstrisi tek başına oluşturmaktayken, bölge Çin'in en büyük ikinci petrol üretim noktası konumundadır.

Han Çinlileri, petrol ve doğal gaz gibi katma değeri yüksek ürünlerin üretim merkezleri olan kuzey bölgelerde ve Urumçi şehrinde yaşarken, Uygur Türkerleri kırsal kesimlerde yaşamaya zorlanmaktadır. Doğu Türkistan ekonomisi her yıl Çin'in toplam ekonomik büyüme rakamlarının üstünde büyüme gerçekleştirerek ortalama %11 civarında büyüse de Han Çinlileri bölgedeki en yüksek payı alan kesim olarak dikkat çekmektedir. Böylece Uygur Türkerleri ve Han Çinlileri arasında yaşanan bu gelir eşitsizliği, her yıl katlanarak derinleşmekte; bölgenin kuzey kesimlerinde yaşayan Han Çinlilerine nazaran güney kesimlerde yaşamak zorunda bırakılan Uygur Türkerleri, bölge zenginliklerinden çok daha az pay almaktadırlar. (Kamberi, 2017: 326-327).

17. yüzyıldan bu yana Mançu İmparatorluğu, Çin Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti yönetimleri altında üç farklı dönemde yönetilen Doğu Türkistan, ilk iki dönemde daha çok ekonomik yönden sömürülürken, sosyal ve kültürel mirasına müdahale edilmeyen bir yönetim içinde var olmuştur. Ancak özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin, ekonomik sömürünün çok ötesine

geçerek bölgede sosyal ve kültürel baskılarını artırmış, Uygur Türklerine karşı ayrıştırıcı ve asimilasyon politikalarını devreye sokmuştur (Emet, 2009: 86-87).

1990'lı yıllarla birlikte Pekin temelinde, Uygur Türkleri ve Tibetlilerin özgürlük mücadelelerinde irtibat içerisinde oldukları Batıda Kazakistan ve Kırgızistan, Güneyde ise Hindistan ve Nepal ile ilişkilerini egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme prensipleri üzerine kurmuştur (Clarke, 2017: 7). Böylece Doğu Türkistan ve Tibet üzerinde mutlak egemenliğini ve otoritesi sağlama yönünde politikalar izlemesiyle birlikte Çin, Uygur Diasporasının harekete geçmesini tetiklemiş ve böylece Uygur Türklerinin maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı uluslararası alanda daha fazla destek ortaya çıkmıştır. (Clarke, 2017: 19-20).

Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak adlandırılan Doğu Türkistan'da son yıllarda yaygın insan hakları ihlalleri, insanlık dışı muamele ve zorla çalıştırma dâhil olmak üzere insanlığa karşı suç işlendiğine dair endişeler ve deliller giderek artmaktadır. Birleşmiş Milletler verilerine ve uluslararası haber ajanslarına göre, bölgedeki Uygur Nüfusunun %10'undan fazlasını oluşturan en az 1.5 milyon kişinin olası huzursuzluklarla ilgili endişeleri giderme gerekçesiyle tutuklandığı ve "yeniden eğitim kampları (re-education camp)" adı verilen toplama kamplarına gönderildikleri ortaya konmuştur (Harris, 2019; Reuters, 2019). Bahse konu muamele, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana bir etnik ve dini grubun yaşadığı en büyük tutsaklık olarak nitelendirilirken, söz konusu kamplarda gözetim, zorla çalıştırma ve kısırlaştırma, kültürel ve dini baskı gibi insan hakları ihlalleri yaşandığı iddia edilmektedir. (Lehr-Bechrakis, 2021).

Bu unsurlar göz önüne alındığında, Çin'in Doğu Türkistan bölgesinde uyguladığı asimilasyon politikalarını güç politikaları çerçevesinde okumak gereklidir. Bu bağlamda özellikle ABD ve müttefikleri tarafından denizlerden sıkıştırılan Çin liderliğinin jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmek doğrultusunda ön plana çıkarttığı alternatif politika Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuşak ve Yol Girişimi ve Doğu Türkistan Jeopolitiğinin Önemi

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping 2013 Ekim ayında tarihi İpek Yolu'nu canlandırma planını ortaya koyarak, KYG'ni başlatmış ve söz

konusu girişimi bölgesel ve küresel ilişkilerini geliştirme noktasında bir büyük strateji aracı olarak desteklemeye başlamıştır.

KYG, kara ve deniz temelli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kara temelli olan “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı” kuzey ve güney eksenleri boyunca yüksek hızlı demiryolu, yollar, otoyollar, internet ağları ve fiber optik kablolar gibi alt yapı yatırımlarını kapsarken; deniz temelli olan bölümü “21. yüzyıl Deniz İpek Yolu” ise Çin ve Güneydoğu Asya arasındaki deniz bağlantı noktalarını ve işbirliklerini geliştirmek amacıyla, Çin ile Hint Okyanusu’nu ve bu bölge üzerinden Basra Körfezi ve Kızıl Deniz yoluyla Akdeniz ticaret yollarına ulaşmayı hedeflemektedir (Leverett ve Bingbing, 125-126). Bu çalışma içerisinde söz konusu girişimin ticaret ve dağıtım merkezi olan Doğu Türkistan’ı içerisine alan kara temelli İpek Yolu Ekonomik Kuşağı üzerinde durulacak ve bahse konu bölgenin enerji güvenliği, ticaret ve ulusal güvenlik açısından önemi ortaya konacaktır.

Enerji Güvenliği Açısından Doğu Türkistan

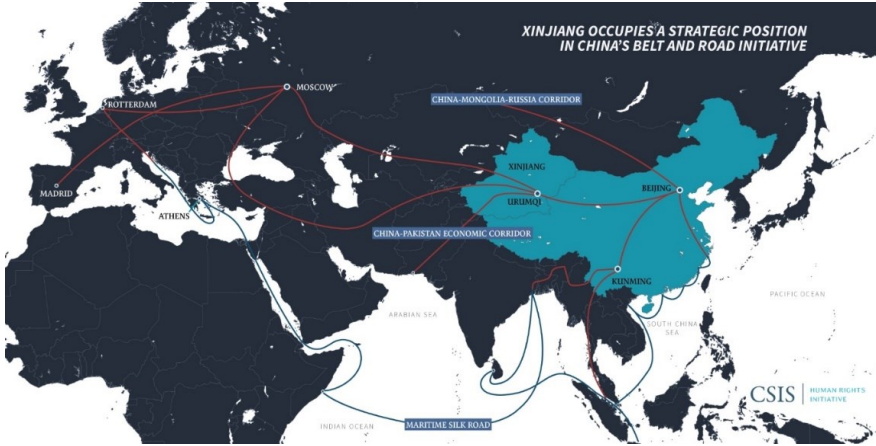
Çin, ABD ardından günde 14 milyon varil ile dünyanın en büyük ikinci petrol tüketen ülkesi konumundayken, son yıllarda Avrupa ve Kuzey Amerika bölgelerinin küresel petrol tüketimindeki payı azalmış, Asya-Pasifik ülkelerindeki tüketim seviyeleri ise artış göstermiştir (Statista, 2021). Enerji kaynaklarının tüketimi noktasında Çin, 2019 yılı içerisinde doğal gaz dışındaki tüm enerji kaynaklarına olan talepte küresel enerji piyasalarına tek başına hükmetmiş, küresel petrol tüketimindeki yıllık artışa fazladan günlük 680bin varil talep ederek önderlik etmiştir (BP, 2020: 3).

Siyasi istikrarsızlıkların hakim olduğu Orta Doğu ülkelerinin Çin petrol ithalatının neredeyse yarısını karşılaması ve deniz nakliye yolları üzerinden Çin petrol ithalatının %80 oranında Malakka Boğazı’ndan geçiyor olması, Çin enerji güvenliği açısından potansiyel riskler taşımaktadır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, Doğu ve Güneydoğu Asya’daki kuşatılmışlığı bertaraf etmek için “Batıya Doğru Yürüyüş” stratejisini başlatan Çin, enerji kaynakları açısından zengin ve enerji arzına alternatif erişim noktaları sunması hasebiyle Doğu Türkistan bölgesini ticaret, ekonomi ve güvenlik hedeflerini sağlama noktasında bir çıkış noktası olarak görmüş ve bölgedeki baskısını ise günden güne artırmıştır.

Bu bağlamda, bölgesel ve küresel hedeflerine ulaşma adına Kuşak ve Yol Girişimini başlatan Çin, Doğu Türkistan bölgesini bu

girişimin ticaret merkezi ve stratejik geçiş güzergahı olarak belirlemiştir. 2020 yılı itibariyle, toplam GSYİH'sı 29 trilyon dolar ve 4,6 milyar nüfuslu 138 ülkeyi kapsayan KYG, Harita 1'de görüldüğü üzere, Çin'in tarihi başkenti Xi'an'dan başlayarak, Urumçi üzerinden Türkler dünyasına oradan Moskova ve Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Yine İran, Orta Doğu ve Türkiye oradan da Moskova üzerinden Avrupa'ya Urumçi üzerinden ulaşan ikinci bir hat bulunmaktadır. Üçüncü bir hat, Pakistan ile yapılan 6.8 milyar dolarlık Çin-Pakistan Ekonomi Koridoru Projesi kapsamında yine Doğu Türkistan toprakları üzerinden kara ve demiryolu hatlarıyla Çin'in Pakistan'da inşa ettiği Gwadar Limanı üzerinden Umman ve Basra Körfezlerine kadar uzanmaktadır (Karluk, 2017: 304-305).

Harita 2: Doğu Türkistan'ın Kuşak ve Yol Girişimi'ndeki Stratejik Önemi

(Kaynak: CSIS, 2021)

Böylece enerji kaynakları açısından zengin alternatif bölgelere yeni güzergâhlar üzerinden ilerlemek isteyen Çin, enerji arzını karşılama noktasında Orta Asya ülkelerine yakın ve bu noktada bir geçiş/bağlantı güzergâhı niteliğinde olan Doğu Türkistan üzerinden bu ihtiyacını karşılama yönünde bir anlayış benimsemektedir. Bu anlamda enerji güvenliği açısından vazgeçilmez bir stratejik nokta olan Doğu Türkistan, coğrafi konumundan maksimum düzeyde yararlanılması gereken bir bölge olarak nitelendirilirken; Orta Doğu ve Orta Asya-Hazar bölgelerindeki enerji kaynaklarının Doğu Türkistan üzerinden lojistiğinin sağlanmasıyla, başka güçlerin denetiminde olan deniz nakliye yollarına olan bağımlılığın azaltılması

gerektiği savunulmaktadır (Yazhou, 2020). Bu bağlamda, Türk Cumhuriyetleriyle siyasi, güvenlik, ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendiren Çin, ABD'nin bölgede etkin bir rol üstlenmesine mahal vermek istememekte ve bölgede KYG gibi iddialı girişimleri başlatarak ABD'nin Orta Asya özelinde nüfuzunu genişletmesine engel olmak istemektedir. Aksi taktirde, Çin hem doğudan hem de batıdan sıkıştırılacak ve böylece "Yükselen Çin" etkin bir şekilde kontrol altına alınacaktır (Fuqiu, 2002). Enerji güvenliği açısından konu bir bütün olarak ele alındığında Doğu Türkistan, Orta Doğu ve Orta Asya-Hazar bölgelerindeki enerji kaynaklarına ulaşma ve Orta Asya ülkeleriyle Çin entegrasyonunu sağlama adına ana itici güç olarak karşımıza çıkmakta ve Çin için vazgeçilmez bir stratejik bölge olmaya devam etmektedir.

Çin Ticaretinde Doğu Türkistan'ın Önemi

Alternatif enerji kaynaklarına ulaşımın yanı sıra, ekonomik ve ticari çıkarlarını KYG üzerinden korumak isteyen Çin için Doğu Türkistan, bir dizi altyapı ve iletişim ağlarıyla Çin'i Avrupa pazarlarına bağlaması açısından da önem arz etmektedir. Bölgede bulunan zengin petrol yataklarının yanı sıra, Çin pamuk üretiminin %85'ini tek başına sağlaması ve dünya moda markalarının küresel tekstil arzının %20'sinin Doğu Türkistan'dan karşılanması, bölgeyi ekonomik ve ticari açıdan stratejik kılmaktadır. Bu bağlamda, ÇKP liderliğinin Doğu Türkistan'da 570.000'den fazla Uygur Türkünü zorla ve elle toplama yöntemiyle pamuk tarlalarında çalıştırdığı iddia edilmiştir (Reuters, 2021).

Ham pamuk, iplik, tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ihracatının önemli bir kısmı Doğu Türkistan'dan karşılanırken; 2018 yılı verilerine göre bahse konu ürünler 266 milyar doları aşan ihracat ile toplam Çin ihracatının %10'unu tek başına oluşturmaktadır (WITS, 2018). Tekstil ve giyim pazarının Çin ekonomisine katkısı düşünüldüğünde, ÇKP liderliğinin Doğu Türkistan bölgesini KYG'nin üretim ve ihracat merkezi haline getirmek istediği ve bunu gerçekleştirmek için de devlet destekli sübvansiyonları ve düşük maaşla işçi çalıştırma yollarıyla bölgedeki üretimi ve ticareti artırmayı hedeflediği söylenebilir (Lehr-Bechrakis, 2021).

Gelecekte deniz yollarına erişimin kesilmesi veya kısıtlanmasının bir sonucu olarak Çin ticaretin güvence altına alınması ve ekonomik kalkınmasının korunması adına Doğu Türkistan büyük önem arz etmektedir. İki kutuplu sistemin aktörlerinden farklı olarak Çin;

Hindistan, Rusya, Japonya, Güney Kore gibi gelecekte bölgesel ve küresel anlamda iddia sahibi olabilecek, güçlü kara ve deniz komşularıyla çevrelenmiş durumdadır. Söz konusu ülkeler arasındaki ilişkilerin günümüzdeki durumu ne olursa olsun, “gelecekte güç dengesi mantığının daha fazla işleyeceğine dair” değerlendirmeler yapılmaktadır (Okur, 2017:49). Bu çerçevede düşünüldüğünde Çin, bölgesel ve küresel anlamda -özellikle KYG'nin başarılı bir şekilde işlemesi noktasında- birçok jeopolitik riskle karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu riskler bağlamında, deniz ticaret yollarının Çin kullanımına kısıtlanması ihtimaline karşı, kara temelli KYG'nin en güvenli güzergâhı Türk ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı “Orta Kuşak” olarak adlandırılan bölgedir. Okur'a göre, Çin'i Avrupa ve Orta Doğu'ya bağlayan üç temel koridordan, kuzey ve güney koridorları Çin için ciddi jeopolitik riskler barındırmaktadır. Ona göre, Rusya'nın KYG'ne olan tavrının muğlaklığı, İran'ın izolasyonu ve hatta bölgedeki çatışmaların merkezinde yer alması, Çin'in Orta Koridoru hayati çıkar olarak algılamasına yol açmakta; orta ve uzun vadede ise Çin'in ticaret ve enerji arzını sağlaması açısından önemli güvenlik avantajları sağlayabilecek konumda olarak nitelendirilmektedir (Okur, 2017: 50-52).

Özetle, Çin-Pakistan Ekonomik Koridorunun da önemi göz önünde bulundurulduğunda, Doğu Türkistan, sadece Çin'in Orta Asya'ya değil, aynı zamanda Pakistan ve Hint Okyanusu'na açılan kapısı olarak da değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, Doğu Türkistan bölgesi, Çin'in Avrasya ve Afrika'nın büyük bir kısmı üzerinde ekonomik ve ticari güç kurmasını sağlayacak alternatif kara ve deniz güzergâhları için bulmacanın temel kilit noktası olarak tanımlanmakta; hatta İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder'in “*Dünya Adası (World-Island)*” olarak adlandırdığı Kara Hakimiyet Teorisinin² uygulama alanı olarak yorumlanmaktadır (Kaplan, 2021).

Çin Güvenliğinde Tampon Bölge Olarak Doğu Türkistan

Enerji güvenliği, ekonomi ve ticari çıkarları kapsamında KYG'nin önemli bir kavşak noktası olmasının yanı sıra Doğu Türkistan'ın jeopolitik konumu, Çin milli güvenliği açısından da stratejik bir

² Mackinder'a göre, dünya egemenliği kara hâkimiyetinden gelmektedir. Avrasya'nın iç bölgelerinin dünyanın kontrol merkezi olduğunu söyleyerek bu bölgeyi *Kalpгах (Heartland)* olarak; Asya, Avrupa ve Afrika'nın bulunduğu bölgeleri ise *Dünya Adası (World Island)* olarak tanımlamıştır. Kara Hâkimiyet Teorisine göre, Doğu Avrupa'da hüküm süren Heartland'ı; Heartland'da hüküm süren World-Island'ı; World Island'a hâkim olan ise dünyayı kontrol eder. Kaynak: Alexandre Defay, “Jeopolitik,” (Dost Yayınevi, 2005), 19-20

öneme sahiptir. Çin'in geniş toprakları düşünüldüğünde, Çin'in sınır bölgesinin (Doğu Türkistan) aslında kendi sınırları içinde başlıyor olması, Çin'i ciddi oranda tedirgin etmektedir. Bu yüzden, Uygur Türkleri Han Çinlileri tarafından her daim korku, istila ve ayaklanma kaynağı olarak görülmektedirler (Kaplan, 2021).

Bu bağlamda Çin, Uygur Türklerine karşı yürüttüğü insan hakları ihlallerini kendi çıkarları doğrultusunda “üç kötülük” olarak tanımladığı; terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık ile mücadele kapsamında meşrulaştırmaya çalışmış ve bu üç kötülükle mücadele amacıyla Türkistan coğrafyasında etkinliğini artırmaya başlamıştır. Çin, Uygur Türklerine karşı olan endişelerini giderme ve Doğu Türkistan'da istikrarı sağlama adına Rusya'nın da üyesi olduğu; Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşan Şangay İşbirliği Örgütü'nü (ŞİO) kurarak; bölgede nüfuzunu artırma, enerji kaynakları ve nakliye yollarını güvence altına alma ve Müslüman Doğu Türkistan bölgesindeki muhtemel ayrılıkçı hareketlerini durdurma hedeflerini harekete geçirmiştir (Wang, 2006: 24).

Doğu Türkistan meselesinde akılda tutulması gereken en temel gerçekliklerden bir tanesi, 2001 yılında ABD'de gerçekleşen 9/11 saldırıların yarattığı uluslararası ortamdaki değişikliklerdir. Nitekim uluslararası toplumun özellikle de Müslüman nüfusları içeren birçok ayrılıkçı harekete bakış açısı söz konusu olaylar sonrası olumsuz yönde değişirken; Filistin'den Keşmir'e, Kerkük'ten Kırım'a veya dünyanın başka yerlerinde tüm ayrılıkçı hareketler terörizm olarak damgalanmıştır (Fuller, 2003: 14). Böylece Doğu Türkistan üzerinde herhangi bir güvenlik zafiyetine izin vermek istemeyen Çin liderliği, bunu fırsata çevirmiş, Uygur Türklerini radikallikle suçlayarak bölge üzerindeki baskısını artırmıştır.

Türk Cumhuriyetleri, radikal İslam, uyuşturucu ticareti ve silah kaçakçılığı gibi konularda Çin ile aynı endişeleri paylaşırken, her birisi aynı zamanda yükselen Çin'e de çekinceyle yaklaşmaktadır. Bu çekince Türk Cumhuriyetlerinin Uygur Meselesine bakış açılarını ciddi şekilde etkilerken, Çin liderliği bu ülkelerdeki Uygur Türklerini Doğu Türkistan'daki muhtemel ayrılıkçı hareketleri desteklemekten alıkoymaya çalışmaktadır. Bölgede Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerde önemli sayıda Uygur diasporası olduğu düşünüldüğünde, Çin'in bölgedeki güvenlik meselelerini konuşmak ve sınır bölgelerdeki saldırıları ve ayrılıkçı hareketleri engellemek için ŞİO'yu kurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Fuller, 2003: 43).

Sonuç itibarıyla, bölge ülkeleri üzerinden Doğu Türkistan içlerine İslami aşırılığın yayılmasından endişe duyan Çin, Pakistan başta olmak üzere Türkistan coğrafyasında nüfuzunu genişletmiş olsa da, bölge devletleri içerisindeki mevcut radikal yapılanmalar Çin tarafından Doğu Türkistan bağlamında önemli bir tehdit unsuru olarak algılanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Doğu Türkistan, büyük güçlerin manipülasyonlarına her daim açık bir bölge olarak, Çin'in ulusal güvenliği ve çıkarlarının korunması noktasında Kuzeybatı Çin'de bir tampon bölge görevi görmektedir.

Uluslararası sistemdeki değişimin gözle görünür hale geldiği ve gün geçtikçe daha da derinleşen büyük güç rekabeti göz önünde bulundurulduğunda, Doğu Türkistan bölgesinin Çin liderliği için enerji güvenliği, ticaret ve ulusal güvenlik açısından birçok jeostratejik avantaj sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bölgesel ve küresel jeostratejik hedeflerini gerçekleştirme adına bölgede oluşabilecek herhangi bir güvenlik zafiyetini bertaraf etme ve kısa sürede istikrara kavuşturma refleksini ortaya koyan Çin liderliğinin Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlallerini coğrafi unsurlar çerçevesinde değerlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlalleri her ne kadar jeopolitik ve jeostratejik unsurlar açısından açıklanabilecek olsa da; bu yaklaşımın bir diğer sacayağını da Çin'in tarihsel ötekileştirme ve asimilasyon politikaları oluşturmaktadır. Özellikle bölgeyi en kısa sürede istikrara kavuşturmayı hedefleyen Çin liderliği açısından tarihsel asimilasyon geçmişi önemli bir görev üstlenmektedir.

Doğu Türkistan'daki Asimilasyonun Tarihsel Kökenleri

Tarihsel süreç içerisinde Qin Hanedanlığı (M.Ö 221- M.Ö 206) ile birlikte birleşik ve egemen bir siyasi varlık olan Çin İmparatorluğu, 19'uncu yüzyılda Avrupa devletleri ile karşı karşıya gelene kadar, kendisini dünyanın merkezinde konumlandırmış, çevresinde yaşayan toplumları "barbar" olarak nitelendirerek, dünyanın geri kalanını tek bir medeniyet olarak görme eğiliminde olmuştur (Jacques, 2016: 306-307). Çin medeniyetinin dünyanın en ileri medeniyeti olduğu savına dayanan bu geleneksel anlayış "Çin Merkezli (Sinocentric)" olarak adlandırılırken, Çin'in kendisini dünyanın tek egemen devleti olarak tanımladığı bir dünya düzeni görüşüne dayanmaktadır (Kissinger, 2014: 213).

İmparatorluk döneminde sınırlarının genişliği Sibiry'a'dan Türkistan'a ve Himalaya sınırına kadar uzanan ve yüzölçümü Avrupa

kıtası kadar olan Çin'in bu geniş ve çeşitli topraklara sahip olması, Çin merkezli güç anlayışını destekleyen “*Tianxia*”³ yani cihan düşüncesini ortaya çıkartmıştır. Bu anlayış çerçevesinde, Çinliler, “*Tianxia*'da Çin'in uygarlığa sahip tek ülke ve millet olduğuna” ve *Tianxia*'nın sınırlarının imparatorluğun etkisinin ulaştığı yere kadar uzandığına inanmışlardır. Bu bağlamda, kendisini merkezi konumda gören bu anlayış içerisinde Çin, tarih boyunca yabancı milletlere “*çevre/kenar*” unsuru olarak bakmıştır (Karluk, 2018: 44-45). Özellikle, Çinli-Barbar ayrımı üzerinden yapılan Çin merkezliyetiği ve kendisini üstün konuma koyma zihniyeti, Konfüçyüsçü gelenek çerçevesinde gelişen itaat kültürü ve çeşitliliği tehdit olarak görme anlayışıyla daha da pekişmiş, böylece Çin topraklarında farklılıkların uzun süre hayata kalmasını olanaksız hale getirmiştir (Karluk, 2019, 14). Kendinden olmayı toplum içerisinde eritmeye dayanan bu anlayış temelinde Çin, farklı olanı sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik anlamda kendi tahakkümü altına girmeye mecbur kılan stratejiler takip etmiş; Çin üstünlüğünü sağlamak adına; askeri üs kurma, kendine bağımlı hale getirme ve işgal edilen bölgelere yerel halktan yönetici atayarak yönetme gibi stratejiler benimsenmiştir (Karluk, 2019: 35-49).

Çinli olmayan ve Çin İmparatoruna bağıllık göstermeyen toplumlar için “*yabancıyı yabancı eliyle idare etmek ve yabancıyı, yabancı ile kontrol altına almak*” stratejisinden hareketle imparatorluğun çıkarlarını korumaya çalışan Çin, yabancı toplumları kontrol etmek için klasik Konfüçyüsçü geleneğin itaat kültürünün bir yansıması olarak, sınırların güvence altına alınmasını amaçlamıştır (Yang, 2013: 24-33). Bu politikayı *Kendine Bağlayarak Yönetme veya Gem-Yular Sistemi* olarak adlandıran Karluk (2019: 41-43) bu stratejinin Çin çevresinde bulunan, doğrudan yönetilmeyen, ancak gelecekte Çin ile bütünleşebileceği ön görülen topraklarda imparatora sadakatini kanıtlamış yerli yöneticiler atanmasıyla “*bir çeşit kendine bağlama, bağımlı hale getirme ve denetim altında tutma*” stratejisi olarak tanımlamaktadır.

Kendisini yabancılar nezdinde üstün tutan, Çin merkezli *Tianxia* etrafında inşa edilen bu anlayışın, bugün Doğu Türkistan ve Tibet gibi bölgelerde Çinli olmayan Türk ve Tibetlilere uygulanan insanlık dışı muamelelerin sebebi olduğu ve yukarıda bahsi geçen çevre/kenar

³ *Tianxia*'nın Türkçe karşılığı “Göğün Altı” olarak belirtilmektedir. *Tianxia* anlayışı için ayrıca bkz: Abdürreşit Celil Karluk, “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı,” *Doğu Asya Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 1,1 (2018): 44-45

veya yabancı/barbar ilişkilerini şekillendiren ötekileri yönetme kültüründeki felsefeye dayandığı ve tarihsel süreç içerisinde günümüze kadar gelişerek geldiği yorumu yapılabilir. Özetle, kendini merkezde konumlandıran ve kültürel olarak yüksek gören, ötekini küçümseyerek Çin toplumu içerisinde yabancı/barbar ayrımı yapan bir psikoloji unsurunun şekillendirilmesi, Çinli olmayan halkların Çin egemenliğindeki varlıklarını ve mevcudiyetini imkânsızlaştırmıştır. Böylece, ötekiyi düşmanlaştıran ve ona karşı güçlü bir refleks duygusunun içselleştirildiği bir Çin toplumu inşa edildiğini öne süren Karluk (Karluk, 2019: 34), bu tahammülsüz ve hoşgörüden uzak anlayışın, özellikle 2017 yılından sonra Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri ve diğer etnik gruplara yönelik gerçekleştirilen toplama kamplarında açıkça görüldüğünü öne sürmektedir.

Nitekim, Mart 2021'de ABD tarafından yayınlanan 2020 Yılı İnsan Hakları Uygulamaları Ülke Raporları'nda, Çin'in çoğunluğu Müslüman olan Uygurlara karşı "soykırım" gerçekleştirdiğini, Uygurlar ve diğer dini ve etnik azınlık gruplarının üyelerine ise hapis, işkence, zorla kısırlaştırma ve zulüm dahil olmak üzere insanlığa karşı suç işlediği rapor edilmiştir (U.S Department of State, 2021). Benzer şekilde Avrupa Birliği, ABD, Kanada ve Birleşik Krallık, 22 Mart'ta Doğu Türkistan'da yaşananları insan hakları ihlalleri olarak tanımlayan ortak bir deklarasyon yayınlamışlardır (White House, 2021). Bilakis, Müslüman ülkelerin liderleri Doğu Türkistan konusunda sessizliklerini korumaktadırlar. Pakistan, Çin'in en önemli yatırım ortaklarından birisi olurken, Suudi Arabistan Çin'in söz konusu yeniden eğitim kamplarını savunmakta, hatta Batı Emperyalizmi karşıtı İran dahi Çin ile olan derin bağları sebebiyle sessizliğini korumakta, Türk dünyasının en büyük gücü Türkiye ise bu muamelelere sessiz kalmaktadır. (Altay, 2021). Demokrasiler insan hakları çerçevesinde Doğu Türkistan'da yaşananlara tepki verirken, bir önceki bölümde de değinildiği üzere Çin liderliği Doğu Türkistan'da yaşananları coğrafi unsurlar çerçevesinde değerlendirmektedir.

Özetle, yukarıda bahsi geçen geleneksel asimilasyon politikalarının günümüze yansımaları görülmekle birlikte, söz konusu uygulamaların günümüzdeki büyük güç rekabetinin etkisi çerçevesinde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim KYG çerçevesinde denizlerdeki kuşatılmışlık algısına yönelik alternatif politikaları hayata geçiren Çin, Batı'ya çıkış noktası olarak

gördüğü Doğu Türkistan'da asimilasyon politikalarını hızlandırmıştır. Çin'in ötekini kendi içinde zamanla eritmeye dayalı tarihsel asimilasyon anlayışı konusundaki geçmiş tecrübeleri değerlendirildiğinde, büyük güç rekabetinin getirdiği güvenlik ortamına daha hızlı ayak uydurabilmek için geleneksel asimilasyon tekniklerinin Uygur Türklerini eritme ve yok etmek için bir nevi katalizör görevi üstlendiğini sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Doğu ve Güneydoğu Asya coğrafyasında bölgesel ve küresel güçler arasında şekillenen etkileşim ve bu etkileşimlerden ortaya çıkan büyük güç rekabeti, Doğu Türkistan meselesinin bir yandan jeopolitik nedenlerle açıklanmasını gerekli kılmıştır. Bu açıdan, ekonomik, siyasi ve jeopolitik hedeflerini gerçekleştirme adına coğrafi şartların esiri olan Çin'in alternatif tek manevra alanı olarak Doğu Türkistan bölgesi ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Doğu Türkistan meselesini Batılı güçlerin aksine insan haklarından ziyade coğrafi unsurlar çerçevesinde değerlendiren Çin, gerek ekonomik büyümesini sürdürmek, gerekse kritik deniz ticaret yollarına bağımlılığını hafifletmek ve Doğu Türkistan'ın jeostratejik avantajlarını değerlendirmek adına bölgedeki Uygur Türklerine karşı asimilasyon politikaları uygulamaya başlamıştır. Bunun en önemli sebebinin ise büyük güç rekabetinin ortaya çıkarttığı güç siyasetine geri dönüş ortamının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Özellikle Obama dönemiyle, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki askeri varlığını artırmasıyla birlikte, ticari ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda Çin tarafından Batı pazarlarına ulaşmak için bir çıkış noktası olarak görülen Doğu Türkistan'ın önemi daha fazla artmıştır. Yine 2008 Küresel Ekonomik Krizi sonrası artan Çin gücüyle birlikte, ABD ve Çin; askeri, ekonomik ve teknolojiyi kapsayan birçok alanda stratejik rekabete tutuşmuşlardır. Bu çerçevede, Çin'in temel çıkar alanları olarak belirlediği Tayvan, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi'ndeki artan ABD varlığıyla Çin'in denizler üzerindeki ticari ve ekonomik çıkarlarının sekteye uğrama ihtimali; Uygur Türkleri üzerinde zorla çalıştırma, kısırlaştırma, kültürel ve dini baskı gibi asimilasyon politikalarını daha da şiddetlendirerek, bölgede oluşabilecek herhangi bir güvenlik zafiyetini bertaraf etme ve kısa sürede istikrara kavuşturma refleksini ortaya çıkartmıştır. Bu minvalde, enerji güvenliğinin sağlanması, ticari ve ekonomik çıkarların korunması ve milli güvenliğin tesis edilmesi açısından

stratejik öneme sahip olan Doğu Türkistan, 9/11 Olayları da fırsat bilinerek, “terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık” gerekçeleriyle daha fazla baskı altına alınmıştır. Böylece büyük güç rekabeti, Çin'in jeopolitik hırslarını sağlama noktasında Doğu Türkistan özelinde daha saldırgan davranmasına yol açmakla birlikte, bölgedeki olası tüm istikrarsızlıkları erkenden engelleme konusunda bölgedeki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik politikaların izlenmesine yol açmıştır.

ÇKP liderliğinin Doğu Türkistan üzerinden ekonomik, siyasi ve jeopolitik girişimlerle gerçekleştirdiği kısa ve uzun vadeli stratejik hedefleri, aynı zamanda Çin'in tarihsel asimilasyon politikalarıyla da açıklanabilmektedir. Üstün medeniyet anlayışı çerçevesinde ötekini ayırıştırarak zamanla kendi içerisinde asimile etme/eritmeye dayalı Çin felsefesinin, Doğu Türkistan özelinde geçmişten günümüze kadar var olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda çalışmada, büyük güç rekabetinin ortaya çıkarttığı güvenlik ortamında Doğu Türkistan bölgesinde oluşabilecek herhangi bir güvenlik zafiyetini engellemek adına bölgedeki Uygur Türklerini hızla eritme, yok etme veya ÇKP ideolojisine uyumlu şekilde topluma katma amaçlarının izlendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu açıdan geleneksel Çin asimilasyon tekniklerinin Çin'in bölgesel ve küresel amaçları doğrultusunda kullanılan bir nevi katalizör olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Özetle, büyük güç rekabeti ve jeopolitik hırslar, Doğu Türkistan'da Türk-İslam kültürünü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmışken, söz konusu coğrafya ülkelerinin bu meseleye neredeyse kayıtsız kalmaları, binlerce yıldır Türk-İslam kültürüne mihmandar olan Osmanlı mirası Kaşgar gibi şehirlerin ve Uygur Türklerinin kültürlerinin yok olmaya yüz tutmasına yol açmaktadır.

Kaynakça

ALTAY, Kuzzat (2021), Why Erdogan Has Abandoned the Uyghurs, *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2021/03/02/why-erdogan-has-abandoned-the-uyghurs/>

BLAZEVIC, Jason J (2010), The Taiwan Dilemma: China, Japan, and the Strait Dynamic, *Journal of Current Chinese Affairs*, 4, 143-173

BRANDS, Hal ve Sullivan, Jake (2020), China has Two Paths to Global Domination, *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2020/05/22/china-superpower-two-paths-global-domination-cold-war/>

Doğınlar, Büyük Güç Rekabeti, Jeopolitika ve Asimilasyon Gölgesinde Çin'in Doğu ...

BUZAN, Barry (2014), The Logic and Contradictions of 'Peaceful Rise/Development' as China's Grand Strategy, *The Chinese Journal of International Politics*, 7,4, 381-420

CHANG, Yen-Chiang (2016), The South China Sea Disputes: An Opportunity for the Cross Taiwan Strait Relationship, *Asian Yearbook of International Law*, 22, 50-66

CHRISTENSEN, Thomas J. (2021), There Will Not Be a New Cold War, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-03-24/there-will-not-be-new-cold-war>

CLARKE, Micheal (2017), The Impact of Ethnic Minorities on China's Foreign Policy: The Case of Xinjiang and the Uyghur, *China Report*, 53, 1, 1-25

DEFAY, Alexandre (2005), *Jeopolitik*, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.

FULLER, Graham E. ve Starr, S. Frederick (2003), *The Xinjiang Problem*, Central Asia-Caucasus Institute.

EMET, Erkin (2009), *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan*, Ankara, Grafiker Yayınları.

FRIEDRICH, Jörg (2012); East Asian Regional Security, *Asian Survey*, 52-4, 757-776.

FUQIU, Gao (2002), The Real Purpose of the American March into Central Asia, *Liaowang Magazine*, May 10 2002, <https://corpora.tika.apache.org/base/docs/govdocs1/522/522862.pdf>

JACQUES, Martin (2016), *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor? Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu*, çev. Sami Oğuz Ankara: Akılçelen Kitaplar.

YODER, Brandon K. (2020), How Credible are China's Foreign Policy Signals? IR Theory and the Debate about China's Intentions, *The Chinese Journal of International Politics*, 577-605.

KAMBERI, Dolkun (2015), *Uyghurs And Uyghur Identity*, Radio Free Asia, Washington D.C.,

KAPLAN, Robert (2021), The One-Sided War of Ideas with China, *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2021/03/02/the-one-sided-war-of-ideas-with-china/>

KARLUK, Abdürreşit Celil (2018), Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı, *Doğu Asya Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 1,1 30-54.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2019), *Çinlilik ve Çin'de Ötekiler*, Ankara, Atlas.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2017), Çin'in İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü, I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi.

Doğanlar, Büyük Güç Rekabeti, Jeopolitika ve Asimilasyon Gölgesinde Çin'in Doğu...

KASTNER, Scott L. (2015), Is the Taiwan Strait Still a Flash Point? Rethinking the Prospects for Armed Conflict between China and Taiwan, *International Security*, 40, 3.

KISSINGER, Henry (2014), *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, USA, Penguin Press.

LEVERETT, Flynt ve Bingbing Wu, (2016), The New Silk Road and China's Evolving Grand Strategy, *The China Journal*, 77, 110-132.

MEARSHEIMER, John J. (2014), Taiwan's Dire Straits, *The National Interest*, 130, 29-39.

OĞUZLU, Tarkan. (2020), *Büyük Strateji ve Yumuşak Güç*. Ali L. Karaosmanoğlu, Ersel Aydın (Ed.) *Strateji Düşüncesi Kuram, Paradoks, Uygulama* içinde (s.107). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

MEDEIROS, Evan S. (2021), Major Power Rivalry in East Asia, Council on Foreign Relations (CFR), Center for Preventive Action.

OKUR, Mehmet Akif, (2017), Bir Kuşak, Bir Yol Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar, *Akademik Hassasiyetler* 4,8, 45-55.

BIDEN Jr. Joseph R. (2020), Why America Must Lead Again, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again>

HOLMES, James R. ve YOSHIHARA, Toshi (2009), A Chinese Turn to Mahan? *China Brief*, 9,13.

ROY, Nalanda (2017), The Dragon's Charm Diplomacy in the South China Sea, *Indian Journal of Asian Affairs*, 30, 1-2, 15-28.

SWAINE, Michael D. (2018), A Counterproductive Cold War with China, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-03-02/counterproductive-cold-war-china>.

VIDAL, Ll. López ve Pelegrín, Àngels (2018), Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power, *Asian Security*, 14,2 193-211.

WANG, Yuan-Kang (2006), China's Grand Strategy and U.S Primacy: Is China Balancing American Power?, *The Brookings Institution*.

YAZHOU, Liu Batı (2021), Batı Bölge Teorisi (Çin'in Büyük Türkistan Politikası), 21. Yüzyıl Enstitüsü <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/bati-bolge-teorisi-cin-in-buyuk-turkistan-politikasi>

ZHAO, Suisheng (2020), President Xi's Big Power Diplomacy: Advancing an Assertive Foreign Policy Agenda içinde *Mapping China's Global Future: Playing Ball or Rocking the Boat?*, Axel Berkofsky ve Guilia Sciorati, (Milan, Ledi Publishing), 24-37.

E-Kaynakça

1.5 million Muslims could be detained in China's Xinjiang, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang-rights/15-million-muslims-could-be-detained-in-chinas-xinjiang-academic-idUSKCN1QU2MQ> Erişim: 25.2.2021.

2019 White Paper, China's National Defense in the New Era http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/24/c_138253389.htm

2020 Country Reports on Human Rights Practices, U.S Department of State, <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/> Erişim: 25.2.2021.

Advantages at Sea, Prevailing with Integrated All-Domain Naval Power," US. Department of Navy, Aralık 2020, s.1-2 <https://media.defense.gov/2020/Dec/16/2002553074/-1/-1/0/TRISERVICESTRATEGY.PDF> Erişim; 8.5.2021.

British Petroleum Statistical Review of World Energy 2020, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf> Erişim: 11.5.2021.

China accused of forcing 570,000 people to pick cotton in Xinjiang, Reuters, <https://www.reuters.com/article/china-cotton-forced-labour-trfn-idUSKBN28P2CM> Erişim: 5.3.2021.

China Textiles and Clothing Exports by country and region in US\$ Thousand 2018" World Integrated Trade Solution (WITS) https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2018/TradeFlow/Export/Partner/all/Product/50-63_TextCloth Erişim: 25.3.2021.

CLINTON, Hillary (2011), America's Pacific Century, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> Erişim: 25.2.2021.

Countries with the highest oil consumption worldwide in 2019, Statista, <https://www.statista.com/statistics/271622/countries-with-the-highest-oil-consumption-in-2012/> Erişim: 11.5.2021.

Department of Defense, "Annual Report to Congress [on] Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020," s.9 <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF> Erişim: 5.5.2021.

Harris, Rachel, Securitisation And Mass Detentions In Xinjiang, The CESS Blog, <http://thecessblog.com/2018/08/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-harris-soas-university-of-london/> Erişim: 9.5.2021);

Japan, U.S. defense chiefs affirm cooperation over Taiwan emergency <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/US-China-tensions/Japan-U.S.-defense-chiefs-affirm-cooperation-over-Taiwan-emergency> Erişim: 3.5.2021.

Karlık, Abdürreşit Celil, Yükseldikçe Çevrelenen, Yalnızlaşan Çin'in Sorunları, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-yukseldikce-cevrelenen-yalnizlasan-cin-in-sorunlari/2007057> Erişim; 9.5.2021.

Lehr, Amy K. and Bechrakis, Mariefaye (2021), Combating Human Rights Abuses in Xinjiang, CSIS, <https://www.csis.org/features/combating-human-rights-abuses-xinjiang> Erişim: 2.1. 2021.

President Xi reviews navy in South China Sea, Xinhua, http://www.xinhuanet.com/english/2018-04/13/c_137106984.htm Erişim 31.12.2020.

The White House, 'National Security Strategy of the United States of America', December 2017, s.2-25 <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> Erişim: 6.5.2021.

U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress, Congressional Research Service, 17 Aralık, 2020, s.79 <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42784> Erişim; 25.4.2021.

White Paper – The One-China Principle and the Taiwan Issue, Taiwan Affairs Office and The Information Office of the State Council, 21Şubat 2000, <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceno/eng/ztxw/twwt/t110655.htm> Erişim; 5.5.2021.

Wong, Edward (2020), Chinese Military Seeks to Extend its Naval Power, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2010/04/24/world/asia/24navy.html> Erişim 31.12.2020.

Xi Jinping Warns Taiwan That Unification Is the Goal and Force Is an Option, New York Times, 2020, <https://www.nytimes.com/2019/01/01/world/asia/xi-jinping-taiwan-china.html> Erişim: 28.11.2020.

GDP, PPP (current international \$) – China, United States, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=CN-US> Erişim: 25.2.2021.

China's April foreign exchange reserves rise to \$3.2 trillion, Reuters, 7 Mayıs, 2021, <https://www.reuters.com/world/china/chinas-april-foreign-exchange-reserves-rise-32-trillion-2021-05-07/> Erişim; 10.06.2021.